

Deres referanse:
201805386

Vår referanse:
201803854

Sted, Dato
Bryn, 14.03.2019

FORSLAG TIL ENDRINGER I STRAFFELOVEN MV. – HØRINGSUTTALELSE FRA KRIPOS

Vi viser til Justis- og beredskapsdepartementets høringsbrev av 18. desember 2018 vedlagt høringsnotat med forslag til endringer i straffeloven mv. om avvergingsplikt, tvangsekteskap, skyting mot politiet m.m. Kripos er egen høringsinstans. Vi viser videre til e-post fra Politidirektoratet av 14. januar 2019 hvor det bes om at eventuelle innspill fra Kripos sendes via direktoratet innen 15. mars s.å.

Våre merknader og innspill begrenser seg til områder hvor vi har et særskilt ansvar og/eller hvor vi har tilstrekkelig erfaringsgrunnlag til å mene noe om de foreslåtte endringene. Vårt hørings svar følger høringsnotatets punktvis oppsett.

2. Utvidelse av og endringer i avvergingsplikten

2.3.2 Utvidelse av avvergingsplikten til å gjelde flere lovbrudd/

2.3.4 Avverging av kjønnslemlestelse

Vi er enig i at avvergingsplikten fortsatt bør forbeholdes de mest alvorlige lovbruddene som har store konsekvenser for samfunnet og den enkeltes integritet. De foreslåtte utvidelsene av avvergingsplikten synes å være i denne kategorien og vi støtter derfor de foreslåtte utvidelsene, herunder at avverging av kjønnslemlestelse inntas i § 196. Vi viser for øvrig til at Kripos tidligere har foreslått å utvide avvergingsplikten til også å omfatte straffeloven §§ 131, 133 og 240 og 257, se vårt hørings svar av 5. september 2014 punkt 4.2.5 til departementets høringsbrev 17. juni 2014 med forslag til lov om ikraftsetting av straffeloven 2005 mv.

Selv om strafferammen til straffeloven § 196 ikke er tema i denne høringen, benytter vi anledningen til å reise spørsmål om en strafferamme på 1 år er tilstrekkelig. Det foreslås nå å innta straffeloven §§ 131 og 133 i straffeloven § 196. Kunne man ha avverget et terrorangrep, som for eksempel 22. juli 2011, og vilkårene for straff etter § 196 var oppfylt, kan det reises spørsmål ved om en maksimumsstraff på 1 år er i samsvar med den alminnelige rettsoppfatning og om strafferammen i tilstrekkelig grad gjenspeiler alvorret i lovbruddet.

Kripos

I Forsvarsdepartementets forslag til ny lov om Etterretningstjenesten § 7-12¹ er det foreslått en sterk begrensning i Etterretningstjenestens adgang til å dele overskuddsinformasjon fra tilrettelagt innhenting med politiet. Det fremstår som et paradoks at det på den ene siden foreslås en generell utvidelse av avvergingsplikten, samtidig som det foreslås at Etterretningstjenesten i svært liten grad skal kunne dele informasjon med politiet som kan være egnet til å avverge alvorlig kriminalitet. Vi viser for øvrig til vårt hørings svar av 18. februar 2019 punkt 3.2.

3. Utenomrettslige ekteskap

3.5.1 Bør utenomrettslig tvangsekteskap omfattes av straffeloven § 253?

Kripos er enig i situasjonsbeskrivelsen som gis i høringsnotatet punkt 3.1 flg. og at det er behov for å utvide anvendelsesområdet for straffeloven § 253 til også å omfatte utenomrettslige tvangsekteskap.

Dagens bestemmelse om tvangsekteskap omfatter kun ekteskap som er gyldig inngått i inngåelseslandet, jf. Rt.2006 s. 140. Dette vilkåret er problematisk av flere årsaker, slik departementet er inne på i høringsnotatet. Vi begrenser oss her til å peke på to aspekter; vilkåret oppstiller et krevende bevisstema og fanger ikke opp at det i realiteten kan være like alvorlig å bli tvunget til et utenomrettslig ekteskap som et rettslig gyldig ekteskap.

Hvorvidt et ekteskap er gyldig inngått i utlandet er ofte vanskelig å fastslå. I mange land der tvangsekteskap er utbredt, hefter det tvil ved offentlige dokumenters ekthet og opprinnelse på grunn av manglende notoritet og fare for korrupsjon. Videre foreligger det sjelden objektive bevis som kan bekrefte fornærmedes historie. Det er dessuten store variasjoner, også internt i samme land, om når et ekteskap anses gyldig inngått. Reglene for et muslimsk ekteskap krever at det foreligger et tilbud og en aksept, og at det er vitner til stede. Normalt vil ekteskapet bli registrert hos et offentlig kontor, men det er usikkert og varierende, om dette er et krav for at ekteskapet betraktes som gyldig i inngåelseslandet. I områder av verden med svakt utbygde offentlige tjenester, og tilsvarende mangelfull notoritet ved utstedelse av offentlige dokumenter, vil det være en nesten umulig oppgave å fastslå om ekteskapet er gyldig inngått i henhold til landets interne rett. Det vises til Oslo politidistrikts hørings svar til nytt annet ledd i straffeloven § 253, som er gjengitt i høringsnotatet side 18 og 19. Komplisert bevisføring om hvorvidt ekteskapet er formelt gyldig vil kunne ta oppmerksomheten bort fra det som bør være sakens hovedtema; at fornærmede er tvunget inn i en uønsket livssituasjon.

Uformelle, ekteskapslignende arrangement kan ha samme virkning for fornærmede som et formelt korrekt inngått ekteskap. Erfaringsmessig viser dette seg i form av at partene ikke står fritt til å velge en annen ektefelle, omgivelsene anser dem som gift, og ordningen må eventuelt annulleres gjennom en skilsmisse i overensstemmelse med reglene som ekteskapet ble inngått etter.

I saker hvor tvangen er av en viss alvorlighet, og hvor minst en av partene sterkt motsetter seg ekteskapet, er det ikke uvanlig at ekteskapsinngåelsen har et visst ad-hoc preg. Vielsen kan gjerne komme overraskende på den som er utsatt for tvangen. Dette kan være ekteskapsinngåelser som hverken anerkjennes av norsk rett, eller som er i tråd med religiøse eller tradisjonelle krav som de impliserte er en del av. For den fornærmede er konsekvensene likevel de samme. Dette var for eksempel situasjonen i dommen fra Nedre Romerike tingrett fra 2011 som er omtalt på side 22 i høringsnotatet. I saken fant det sted en svært enkel vielse hjemme hos en av de domfelte, hvor en imam ble hentet inn fra nærområdet for å foreta vielsen. Ekteskapet var hverken lovlig etter norsk rett eller i tråd med tradisjonen i området

¹ Høringsnotatet punkt 11.13.2

hvor de impliserte opprinnelig kom fra. For de involverte var det likevel ikke tvil om at partene var å anse som gift. Etter vårt syn tilsier både hensynet til allmennprevensjon og hensynet til den enkelte fornærmede at denne typen ekteskapslignende forhold bør omfattes av bestemmelsen om tvangsekteskap.

3.5.2 Utformingen av forslaget

Ved utformingen av nytt annet ledd i § 253 bør en etter vårt syn forsøke å unngå et bevisstema som i mange tilfeller kan være svært vanskelig å oppfylle, jf. våre bemerkninger i forrige punkt. Vi er usikre på om ordlyden i departementets forslag til ny § 253 annet ledd har fått en heldig utforming, herunder om det er hensiktsmessig og nødvendig å oppstille de bevisstemaene som utkastet gjør.

Det gjelder særlig vilkårene om at det ekteskapslignende forholdet må være inngått "[..]i henhold til et sett av regler som gjelder innenfor en gruppe, og som [...] regulerer hvordan det ekteskapslignende forholdet kan oppløses."

Den tidligere nevnte dommen fra Nedre Romerike tingrett fra 2011 er et eksempel på en ad-hoc preget ekteskapsinngåelse som ikke nødvendigvis reflekterer et sett av regler innenfor en gruppe, men som i realiteten gjorde at partene ble betraktet som ektefeller. Med det foreliggende utkastet til ny § 253 annet ledd er det ikke gitt at denne situasjonen ville vært omfattet. Vi er også usikre på om det er nødvendig å oppstille krav om regler som regulerer hvordan det ekteskapslignende forholdet kan oppløses, i det inngåelsen bør være det sentrale.

Vi foreslår at det vurderes en ordlyd som er mer i tråd med den danske bestemmelsen om tvangsekteskap. Det bør være tilstrekkelig å innta som eneste vilkår at en "[..] tvinger noen til å inngå et *ekteskapslignende forhold/utenrettslig ekteskap/religiøst ekteskap*". Føringer om det nærmere innholdet i begrepet kan gis i forarbeidene.

4. Klargjøring av vilkåret "utilbørlig press" i straffebestemmelsen om tvangsekteskap

4.3 Departementets vurdering

Kripos er enig med departementet i at det er klart at formuleringen "utilbørlig press" i straffeloven § 253 omfatter ulike former for kvalifisert psykisk og sosialt press. Eventuell feiloppfatning i hjelpeapparat og/eller hos aktører om at tvangsekteskap forutsetter bruk av vold eller trusler, bør i utgangspunktet adresseres ved ulike informasjons- og kompetansehevende tiltak fremfor å supplere lovteksten. Kripos vil likevel knytte noen generelle kommentarer til dette punktet.

Mange tvangsekteskap blir gjennomført uten bruk av vold, men nettopp som resultat av vedvarende psykisk og sosialt press. Etter vår erfaring er det i deler av hjelpeapparatet, herunder hos politiet, en feiloppfatning om at tvangsekteskap forutsetter bruk av vold eller trusler. Det har de siste 10-15 årene vært gjennomført flere ulike informasjons- og kompetansehevingstiltak med både politi og andre offentlige myndigheter som målgruppe. Det er så langt vanskelig å dokumentere effekten av disse tiltakene. Tall fra for eksempel *Kompetanseteamet mot æresrelatert vold og kjønnslemlestelse* viser imidlertid at problemet øker, snarere enn å avta.²

² Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse mottok i 2017 560 henvendelser mot henholdsvis 399 i 2015 og 597 i 2016. Av disse kom 74 fra politiet, mot 56 i både 2015 og 2016. Den kommunale barneverntjenesten, som i 2017 gjorde 82 henvendelser til teamet, konsulterer ofte politiet underveis i sine saker i forbindelse med trusselvurderinger

For å kunne forstå at et tvangsekteskap kan tvinges gjennom uten vold eller uttalte trusler, men utelukkende ved hjelp av ulike former for press, og ikke minst for å kunne *identifisere* slikt press, er det nødvendig med en viss forståelse av den kulturen og de tradisjonene de berørte tilhører.

Etter vår oppfatning er det ikke gitt at begrepet utilbørlig press nødvendigvis er selvforklarende for de som skal avdekke, etterforske og iretteføre saker om tvangsekteskap. Det bør derfor etableres kompetansebyggende tiltak som sikrer nødvendig fenomenforståelse.

4.4. Utforming av forslaget

Dersom en velger å presisere innholdet i "utilbørlig press" i straffeloven § 253 første ledd, er Kripos av den oppfatning at alternativ 2 i punkt 4.4 er mest hensiktsmessig.

5. Bedre vern av politi og andre offentlige tjenestemenn samt brann- og redningspersonell

5.3.1 Skjerpet straff for skyting mv. mot politi og annen offentlig tjenestemann

Vi er enig i at dagens straffelov ikke i tilstrekkelig grad gjenspeiler alvorligheten av at noen avfyrer skytevåpen eller bruker andre våpen med stort skadepotensiale i møte med politiet.

Slik vi oppfatter høringsnotatets forslag til ny § 155 b, er det ikke krav om at skytevåpenet må avfyrer eller at sprengstoffet eller redskapet brukes *mot* politiet. Vi er enig i dette, men reiser spørsmål ved om overskriften på § 155 b i så fall bør endres.

Vi er sterkt i tvil om hensiktsmessigheten av å innføre en minstestraft i bestemmelsen. Slik forslaget nå er utformet vil det favne en rekke situasjoner med ulik alvorlighetsgrad. En minstestraft på 3 år vil kunne føre til urimelige resultater og frata domstolen muligheten til å gjøre en konkret vurdering og fastsette en adekvat straff. En vil formentlig oppnå ønsket avskrekkende effekt ved å innføre en strafferamme på 10 år og gi konkrete føringer for straffenivået i forarbeidene, slik det for eksempel ble gjort i Prop. 97 L (2009-2010) Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerpning av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd).

5.3.3 Særskilt vern av brann- og redningspersonell

Vi er enige i at også brann- og redningspersonell bør omfattes av straffeloven §§ 265 og 286, slik departementet foreslår på side 46. I likhet med de gruppene som er særskilt vernet etter §§ 265 og 286 utfører brann- og redningspersonell viktige samfunnsoppgaver som medfører en bred kontaktflate mot en ubestemt krets av personer. De kan vanskelig beskytte seg mot kontakt med enkeltpersoner og potensielt ubehagelige situasjoner, og samfunnet har en klar interesse i at de får utøve sitt arbeid uforstyrret. Vi foreslår imidlertid at man vurderer å erstatte "andre ulykker" i ordlyden med "andre hendelser" da dette vil tydeliggjøre at både tilsiktede og utilsiktede hendelser omfattes.

5.3.4 Hindring av tjenestehandling ved vold eller trusler

Vi støtter forslaget til klargjøring av hindringsalternativet i lovteksten i § 155.

6. Unntak fra foreldelse av straffansvar og idømt straff

6.3.1.2 Dødsfølge som inngår i vurderingen av om et lovbrudd er grovt

og sikkerhetstiltak. Kompetanseteamet får flest henvendelser fra UDI, med 113 saker i 2017. Politiet er rutinemessig inne i bildet i forbindelse med sikkerhet, i saker som gjelder avslag på familieinnvandring begrunnet i tvangsekteskap.

Dagens unntak fra foreldelse er, med ett unntak, reservert svært alvorlige lovbrudd med forsettlig følger. Departementets forslag i punkt 6.3.1.2 innebærer at en rekke forsettlig lovbrudd, med uforsettlig dødsfølge, også skal unntas fra foreldelse, herunder grov kroppsskade, grovt ran og grov tortur.

For det tilfelle at det blir besluttet å innføre unntak fra foreldelse i tråd med forslaget, foreslår vi at man også vurderer å ta med straffeloven § 175 b (grov tvungen forsvinning) i oppregningen i § 91. I vurderingen av om det foreligger en grov tvungen forsvinning inngår spørsmålet om fornærmede dør. Paragraf 175 b er foreslått i Prop. 42 LS (2018-2019).

Drap er et av lovbruddene som i dag er unntatt foreldelse. Selv om det ikke er berørt i høringsnotatet, benytter vi likevel anledningen til å presisere at drapsforsøk etter vårt syn også bør være unntatt fra foreldelse. I disse tilfellene har gjerningspersonen hatt drapsforsett, og det er ofte tilfeldig om fornærmede dør eller overlever (og da kanskje med uhelbredelige skader). De samme hensynene som begrunner at drap er unntatt fra foreldelse gjelder etter vårt syn også for drapsforsøk. For en fornærmet som *overlever* et drapsforsøk kan det være vanskelig å forstå at vedkommende skal ha dårligere strafferettslig vern enn de etterlatte til en som blir drept.

6.3.2 Unntak fra foreldelse av idømt straff

Vi støtter forslaget om at idømt straff for lovbrudd som er nevnt i § 91 ikke foreldes. Det er etter vårt syn minst like viktig å kunne fullbyrde straffansvaret som å kunne gjennomføre en straffeforfølgning for disse lovbruddene. Personer som forlater landet etter å ha blitt domfelt for de alvorlige lovbruddene som er nevnt i § 91, bør ikke kunne holde seg skjult i årevis med den konsekvens at idømt straffansvar foreldes. Det gir etter vårt syn bedre sammenheng i regelverket om også idømt straffansvar unntas fra foreldelse.

7. Utleie av lokaler til ulovlig utnyttelse av arbeidstakere

7.4.5 Endring av straffeloven § 257 i lys av HR-2017-1124-A

Kripos støtter ikke forslaget om å endre straffeloven § 257 første ledd bokstav b tilbake til "tvangsarbeid eller tvangstjenester" slik ordlyden lød i straffeloven 1902 § 224.

Definisjonen av menneskehandel, slik det følger både av Palermo-protokollen og av straffeloven, er knyttet til bestemte former for utnyttelse (exploitation). Det gjelder også utnyttelse til arbeid. Ordet "tvang" er språklig sett et relativt sterkt uttrykk. Førstvoterende i HR-2017-1124-A uttaler om dette, i avsnitt 25: *"Karakteristikken «tvangsarbeid» forutsetter at vedkommende ikke gis noe annet realistisk valg enn å arbeide. Dette dekker naturligvis situasjoner hvor det er umulig å bryte ut. Men det foreligger tvangsarbeid også dersom alternativene til dette arbeidet alt i alt vil være uforholdsmessig byrdefulle."* I avsnitt 26 flg. utdypes grensen for det straffbare ytterligere.

Slik straffeloven § 257 nå lyder, gir den etter vår oppfatning god forutberegnelighet med hensyn til hvor grensen for det straffbare går, når den ses i sammenheng med presiseringene i forarbeidene og rettspraksis. Rettstilstanden i etterkant av de siste avgjørelsene fra Høyesterett om menneskehandel til tvangsarbeid synes klar. Det er ikke tvilsomt at også andre tilfeller enn det man etter en streng språklig forståelse vil karakterisere som "tvang" rammes av bestemmelsen.

En endring tilbake til tidligere ordlyd kan gi inntrykk av at grensen for det straffbare er høyere enn det som faktisk er gjeldende rett. Sett hen til legalitetsprinsippet vil det være uheldig. Sett i lys av HR-2017-1124-A taler derfor de beste grunner for å la § 257 stå uendret.

Departementet har selv følgende bemerkning til endringsforslaget, i høringsnotatet side 71 siste avsnitt: "*Språklig kan det likevel fremstå som overflødig at bestemmelsen da blant annet vil ramme den som "tvinger" noen til "tvangsarbeid".*" Etter vår oppfatning er også dette et poeng som taler mot endring.

8. Krenkelse av representant for fremmed stat

8.4 Utformingen av forslaget

For det tilfelle at det blir besluttet å endre straffeloven § 184, mener vi at departementets alternativ 1 til ny § 184 klart er å foretrekke. Alternativ 2 fremstår etter vårt syn som noe uklar og krevende å praktisere. I praksis vil den rettsstridige krenkelsen bestå av ord, bilder, tegninger etc. Det vil ofte være politiske ytringer rettet mot styresettet i vedkommende land. Mange av disse ytringene vil være rettmessige i medhold av ytringsfriheten, jf. Grunnloven § 100 og EMK artikkel 10. Etter det vi kan se er det få/ingen domfellelser som gjelder fornærmelig opptreden overfor en representant for en fremmed stat. Fornærmelige ytringer vil dessuten i en viss utstrekning rammes av andre bestemmelser, for eksempel §§ 185, 266 og 267.

Med hilsen

Ketil Haukaas

Saksbehandler:

Thea Elise Kjæraas

politiadvokat

Telefon: 23 20 84 63

Gjenpart: Det nasjonale statsadvokatembetet